

تحلیل کیفی رابطه تجربه معنوی و پابندی اخلاقی در میان فعالان فرهنگی مسلمان

۱. مریم خضری اصل: گروه الهیات، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲. کاوه ستوده فر: گروه فلسفه دین، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: Kaveh.Sotoudehfar12@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل کیفی رابطه تجربه معنوی و پابندی اخلاقی در میان فعالان فرهنگی مسلمان انجام شد. مطالعه حاضر از نوع کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون بود. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته با ۱۹ فعال فرهنگی مسلمان در تهران جمع آوری شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار NVivo و براساس روش تحلیل مضمون براون و کلارک انجام شد. نتایج پژوهش سه مقوله اصلی را نشان داد: تجربه معنوی زیسته، پابندی اخلاقی در عمل، و پیوند معنویت و اخلاق در بستر فرهنگی. مشارکت کنندگان حضور الهی، عبادت مستمر، تجربه‌های تحول آفرین و الهام درونی را از ابعاد مهم تجربه معنوی عنوان کردند. پابندی به صداقت، عدالت، تعهد، تواضع و شجاعت اخلاقی از مهم ترین ابعاد اخلاقی گزارش شده بود. همچنین ارتباط متقابل معنویت و اخلاق در چارچوب فرهنگی، اصلاح درونی، مواجهه اخلاقی با چالش‌ها و تقویت اخلاق جمعی مورد تأکید قرار گرفت. این مطالعه نشان داد که تجربه معنوی نقش کلیدی در شکل گیری و تقویت پابندی اخلاقی فعالان فرهنگی مسلمان دارد و این رابطه در بستر فرهنگی و دینی، از طریق فرآیندهای روان شناختی و اجتماعی معنا می یابد. یافته‌ها می تواند به توسعه نظری و بهبود فعالیت‌های فرهنگی دینی کمک کند.

کلیدواژگان: تجربه معنوی، پابندی اخلاقی، فعالان فرهنگی، تحلیل کیفی، فرهنگ اسلامی

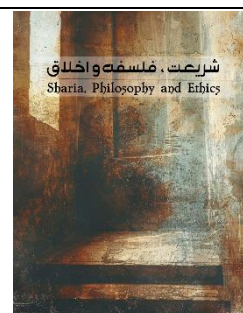
شیوه استناددهی: خضری اصل، مریم، و ستوده فر، کاوه. (۱۴۰۳). تحلیل کیفی رابطه تجربه معنوی و پابندی اخلاقی در میان فعالان فرهنگی مسلمان. *شریعت، فلسفه و اخلاق*، ۲(۲)، ۹-۱.

تاریخ ارسال: ۵ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۹ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱ تیر ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۱۳ تیر ۱۴۰۳

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

A Qualitative Analysis of the Relationship Between Spiritual Experience and Moral Commitment Among Muslim Cultural Activists

1. Maryam Khezri Asl: Department of Theology, University of Tabriz, Tabriz, Iran

2. Kaveh Sotoudehfar*: Department of Philosophy of Religion, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

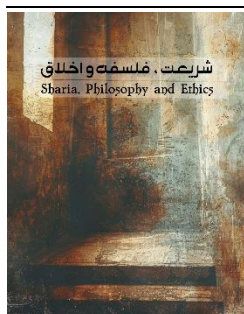
*Corresponding Author's Email: Kaveh.Sotoudehfar12@gmail.com

Abstract

This study aimed to qualitatively analyze the relationship between spiritual experience and moral commitment among Muslim cultural activists. A qualitative design with thematic analysis was employed. Data were collected through semi-structured interviews with 19 Muslim cultural activists in Tehran, selected purposively until theoretical saturation. Data analysis was performed using NVivo software based on Braun and Clarke's thematic analysis method. The study identified three main themes: lived spiritual experience, moral commitment in practice, and the intersection of spirituality and ethics within the cultural context. Participants emphasized divine presence, continuous worship, transformative experiences, and inner inspiration as key spiritual dimensions. Honesty, justice, commitment, humility, and moral courage were primary ethical facets. The reciprocal relationship between spirituality and ethics was highlighted through inner reform, ethical confrontation with challenges, and strengthening collective ethics. The findings indicate that spiritual experience plays a crucial role in shaping and reinforcing moral commitment among Muslim cultural activists, and this relationship is contextualized within religious and cultural frameworks through psychological and social processes. These insights contribute to theoretical development and practical enhancement of religious cultural activities.

Keywords: *Spiritual experience, moral commitment, cultural activists, qualitative analysis, Islamic culture*

How to cite: Khezri Asl, M., & Sotoudehfar, K. (2024). A Qualitative Analysis of the Relationship Between Spiritual Experience and Moral Commitment Among Muslim Cultural Activists: A Qualitative Study. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 2(2), 1-9.

Submit Date: 24 April 2024

Revise Date: 29 May 2024

Accept Date: 21 June 2024

Publish Date: 3 July 2024

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

معنویت و اخلاق دو پدیده بنیادین و همزاد در جوامع بشری به شمار می‌آیند که در طول تاریخ، همواره مورد توجه متفکران، اندیشمندان دینی و علوم انسانی قرار گرفته‌اند. معنویت به عنوان تجربه‌ای درونی و عمیق، ارتقاء ارتباط فرد با خود، دیگران و جهان هستی را رقم می‌زند و به فرد امکان می‌دهد تا به درک عمیق‌تری از معنا و هدف زندگی دست یابد (Pargament, 1997). در این میان، پابندی اخلاقی به عنوان تعهد فرد نسبت به اصول و ارزش‌های اخلاقی، زمینه‌ساز شکل‌گیری رفتارهای شایسته و عدالت‌محور در سطح فردی و اجتماعی است (Rest, 1986).

در فرهنگ اسلامی، تجربه معنوی و اخلاقی به‌طور تنگاتنگی به یکدیگر وابسته هستند؛ قرآن کریم و سنت پیامبر (ص) همواره بر ضرورت تطهیر نفس و اصلاح اخلاقی به عنوان پیش‌نیاز دستیابی به کمال انسانی تأکید دارند (Nasr, 2006). بنابراین، فعالان فرهنگی مسلمان که نقش مهمی در ترویج معارف دینی و اخلاقی ایفا می‌کنند، از طریق تجربه‌های معنوی خود، در شکل‌دهی به پابندی اخلاقی و رفتارهای نیکو در جامعه نقش کلیدی دارند. درک ماهیت این رابطه می‌تواند به ارتقاء کیفیت فعالیت‌های فرهنگی و بهبود تأثیرگذاری آن‌ها کمک کند.

مطالعات پیشین نشان داده‌اند که تجربه‌های معنوی می‌توانند به رشد اخلاقی، افزایش همدلی، احساس مسئولیت اجتماعی و تقویت رفتارهای اخلاقی کمک کنند (King & Boyatzis, 2004; Emmons, 2005). به عنوان مثال، پژوهش‌های روانشناختی بیان می‌کنند که افراد با تجربه معنوی عمیق‌تر، سطح بالاتری از اخلاق حرفه‌ای و اجتماعی را نشان می‌دهند (Hill et al., 2000). همچنین، برخی تحقیقات به نقش معنویت در تقویت مقاومت اخلاقی و مقابله با فشارهای اجتماعی اشاره دارند (Worthington et al., 2011). با این حال، بسیاری از این مطالعات به زمینه‌های فرهنگی و دینی خاص پرداخته‌اند و شناخت دقیق از چگونگی تأثیر تجربه معنوی بر پابندی اخلاقی فعالان فرهنگی مسلمان هنوز نیازمند پژوهش‌های کیفی و عمیق است.

فعالان فرهنگی مسلمان، به عنوان بازیگران اصلی عرصه فرهنگ دینی، با مواجهه با چالش‌های متنوع اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی، باید ضمن حفظ تعهدات معنوی، رفتارهای اخلاقی متناسب با این تعهدات را در عمل نشان دهند. در چنین بستری، فهم رابطه تجربیات معنوی و پابندی اخلاقی از منظر این افراد می‌تواند به روشن شدن سازوکارهای درونی و فرآیندهای ذهنی کمک کند که منجر به شکل‌گیری و تداوم رفتارهای اخلاقی می‌شود.

از سوی دیگر، تغییرات اجتماعی و فرهنگی در جوامع مسلمان و روند جهانی‌شدن، پیچیدگی‌های جدیدی را برای فعالان فرهنگی به وجود آورده است که تأثیر معنویت بر اخلاق را نیز به چالش کشیده است. پژوهش‌های کیفی که بر تجربیات زیسته و بازنمایی‌های ذهنی فعالان فرهنگی تمرکز دارند، می‌توانند زمینه‌ساز شناسایی عوامل زمینه‌ای، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود برای حفظ و ارتقاء پابندی اخلاقی در پرتو تجربه معنوی شوند (Creswell, 2013).

از آنجا که کمبود پژوهش‌های عمیق و محلی در حوزه تجربه معنوی و تأثیر آن بر اخلاق فعالان فرهنگی مسلمان مشهود است، پژوهش حاضر با هدف «تحلیل کیفی رابطه تجربه معنوی و پابندی اخلاقی در میان فعالان فرهنگی مسلمان» طراحی و اجرا شده است. این مطالعه با رویکردی کیفی، تلاش دارد تا با بهره‌گیری از دیدگاه‌های فعالان فرهنگی در شهر تهران، ابعاد، سازوکارها و مفاهیم کلیدی این رابطه را در بستر فرهنگی و دینی جامعه ایرانی به تصویر کشد.

این پژوهش با پرداختن به تجربه‌های معنوی زیسته و نحوه تأثیر آن‌ها بر رفتارهای اخلاقی فعالان فرهنگی، می‌تواند به توسعه نظریه‌های معنویت و اخلاق در فرهنگ اسلامی کمک کند و همچنین زمینه‌های عملی برای بهبود کیفیت فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی فراهم آورد.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی با رویکرد تحلیل مضمون استفاده شده است تا رابطه میان تجربه معنوی و پابندی اخلاقی در میان فعالان فرهنگی مسلمان مورد بررسی قرار گیرد. این رویکرد به دلیل ماهیت تفسیری موضوع، امکان درک عمیق‌تری از مفاهیم معنوی و اخلاقی از دیدگاه مشارکت‌کنندگان را فراهم می‌سازد.

طرح پژوهش به صورت کیفی و با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه‌ی آماری این مطالعه شامل فعالان فرهنگی مسلمان ساکن شهر تهران بود که به صورت هدفمند و با استفاده از معیارهایی چون سابقه فعالیت فرهنگی، پابندی به ارزش‌های اسلامی و تجربه شخصی در حوزه معنویت انتخاب شدند. فرآیند نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و در مجموع ۱۹ نفر در این مطالعه شرکت کردند.

داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۷۵ دقیقه به طول انجامید و در محیطی آرام و با رضایت مشارکت‌کنندگان انجام شد. سؤالات مصاحبه به گونه‌ای طراحی شده بود که تجربه‌های معنوی زیسته و تجلی‌های اخلاقی ناشی از آن را به طور عمیق مورد کاوش قرار دهد. تمامی مصاحبه‌ها با اجازه کتبی افراد ضبط و سپس به صورت کامل پیاده‌سازی شد.

برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار NVivo استفاده شد. پس از پیاده‌سازی متن مصاحبه‌ها، داده‌ها از طریق کدگذاری اولیه، شناسایی مضامین فرعی و سپس استخراج مضامین اصلی مورد تحلیل قرار گرفتند. در این فرآیند از روش تحلیل مضمون براون و کلارک بهره‌گیری شد که شامل شش مرحله: آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین، و در نهایت، تدوین گزارش نهایی است.

اعتبار یافته‌ها از طریق تنوع در نمونه‌ها، مرور مجدد مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر دوم، و بازبینی نتایج با برخی مشارکت‌کنندگان (member check) افزایش یافت.

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش بر اساس تحلیل کیفی مصاحبه‌های انجام‌شده با مشارکت‌کنندگان، در قالب سه مقوله اصلی شامل «تجربه معنوی زیسته»، «پابندی اخلاقی در عمل» و «پیوند معنویت و اخلاق در بستر فرهنگی» شناسایی شدند. در ادامه، زیرمقوله‌ها به همراه شواهد و نقل‌قول‌های مشارکت‌کنندگان ارائه شده‌اند.

تجربه معنوی زیسته

زیرمقوله نخست این دسته «ادراک حضور الهی» است. مشارکت‌کنندگان در تجربه‌های خود، احساس عمیق حضور دائمی خداوند را توصیف کردند که با «احساس مراقبت دائمی خدا»، «درک عنایت الهی»، «رجوع به خدا در لحظات دشوار» و «حضور در دل سکوت» همراه بود. یکی از مشارکت‌کنندگان (کد ۷) بیان کرد: «در بدترین شرایط زندگی، حس کردم خدا کنارم ایستاده و مرا ترک نکرده است».

زیرمقوله «عبادت و معنویت روزانه» شامل اقداماتی مانند «مراقبه روزانه»، «انس با نماز»، «شب‌زنده‌داری»، «قرآن‌خوانی هدفمند» و «ذکر مستمر» بود که در زندگی روزانه مشارکت‌کنندگان به شکل منظم انجام می‌شد. در این زمینه یکی از فعالان فرهنگی (کد ۳) چنین گفت: «بدون نماز شب و خواندن قرآن، احساس می‌کنم روزم پوچ و بی‌معنی است».

در زیرمقوله «تجربه‌های تحول‌آفرین» به لحظاتی اشاره شده است که فرد به واسطه تجربیات خاص معنوی مانند «توبه عمیق»، «تجربه در سفرهای زیارتی»، «مواجهه با بیماری» و «درک رحمت الهی» تحول درونی عمیقی را احساس کرده است. به گفته مشارکت‌کننده (کد ۱۲): «وقتی بیمار شدم، انگار پرده از جلوی چشمم برداشته شد و فهمیدم چقدر به خدا نیاز دارم».

زیرمقوله «پیوند معنویت با طبیعت» نشان می‌دهد که مشارکت‌کنندگان تجارب معنوی خاصی را از طریق «درک وحدت هستی»، «تأمل در خلقت»، «آرامش در طبیعت» و «ذکر در دل کوه و دریا» کسب کرده‌اند. مشارکت‌کننده (کد ۸) ذکر کرد: «زمانی که در طبیعت هستم، معنای وحدت جهان و مخلوقات را بهتر درک می‌کنم».

«رابطه با شخصیت‌های قدسی» به عنوان زیرمقوله‌ای دیگر مطرح شد که در آن «توسل به اهل‌بیت»، «الهام از زندگی امامان»، «حضور در مراسم مذهبی» و «تجربه اشک عرفانی» نقش برجسته‌ای داشتند. مشارکت‌کننده‌ای (کد ۱۱) بیان کرد: «زندگی امام علی (ع) همیشه برایم الگو بوده و وقتی به ایشان متوسل می‌شوم، احساس آرامش عجیبی می‌کنم».

«شهود و الهام درونی» نیز در این زمینه مطرح شد که شامل «حس درونی درست و نادرست»، «الهام هنگام تصمیم‌گیری» و «دریافت‌های قلبی» است. یکی از افراد (کد ۴) اشاره کرد: «گاهی در موقع تصمیم‌گیری مهم، احساس می‌کنم یک نیروی درونی به من می‌گوید چه کنم».

در نهایت، زیرمقوله «معنویت در فعالیت فرهنگی» نشان‌دهنده اهمیت «نیت الهی در کار»، «خدمت به خلق»، «عشق به هدایت دیگران» و «ترویج معارف دینی» در تجارب مشارکت‌کنندگان بود. فردی (کد ۱) گفت: «تمام تلاش من این است که فعالیت‌هایم برای خدا و در جهت خدمت به مردم باشد».

پایبندی اخلاقی در عمل

در این مقوله، نخستین زیرمقوله «صداقت و راستی» است که شامل «اجتناب از دروغ»، «شفاف‌گویی»، «صداقت در گزارش‌دهی» و «پذیرش اشتباه» می‌شود. مشارکت‌کننده (کد ۶) مطرح کرد: «هرگز برای رسیدن به منفعت شخصی دروغ نمی‌گویم؛ معتقدم خدا صداقت را دوست دارد».

زیرمقوله «عدالت و انصاف» به «رعایت انصاف در قضاوت»، «دفاع از مظلوم»، «تقسیم عادلانه منابع» و «دوری از تبعیض» اشاره دارد. به گفته مشارکت‌کننده‌ای (کد ۱۴): «همیشه سعی کرده‌ام حق کسی پایمال نشود؛ این را وظیفه اخلاقی خود می‌دانم».

«تعهد در مسئولیت» شامل «انجام کامل وظایف»، «پاسخ‌گویی»، «وقت‌شناسی» و «وجدان کاری» است. یکی از فعالان (کد ۹) اظهار داشت: «اگر مسئولیتی بپذیرم، تا آخر پای آن هستم و کار را با دقت انجام می‌دهم».

زیرمقوله «تواضع و فروتنی» دربردارنده «پذیرش نقد»، «دوری از خودبزرگ‌بینی»، «همدلی با زیردستان» و «توجه به خدمت نه شهرت» است. فردی (کد ۵) توضیح داد: «همیشه یاد گرفته‌ام که اول انسان باشم، بعد مدیر یا مسئول».

«وفاداری به ارزش‌ها» نیز شامل «عدم معامله ارزش‌ها با منافع»، «پافشاری بر اصول» و «مقاومت در برابر فشارها» است. مشارکت‌کننده (کد ۲) تصریح کرد: «بارها پیشنهادهای مالی زیادی داشته‌ام ولی هیچ‌وقت ارزش‌هایم را معامله نکرده‌ام».

«شجاعت اخلاقی» شامل «ایستادگی در برابر فساد»، «افشای خطاها» و «سکوت نکردن در برابر ظلم» بود. یکی از افراد (کد ۱۰) گفت: «وقتی تخلفی می‌بینم، نمی‌توانم سکوت کنم؛ وظیفه اخلاقی‌ام حکم می‌کند حرف بزنم».

پیوند معنویت و اخلاق در بستر فرهنگی

در این مقوله، زیرمقوله «الهام‌گیری از معنویت در اخلاق» مطرح شد که «رفتار مسئولانه برگرفته از توکل»، «بخشایش مبتنی بر رحمت الهی» و «آرامش در برخورد» را شامل می‌شود. مشارکت‌کننده (کد ۱۳) بیان کرد: «توکل باعث شده رفتارم با دیگران بهتر شود».

زیرمقوله «اصلاح درونی پیش از اصلاح بیرونی» شامل «خودسازی»، «نقد نفس»، «شروع اصلاح از خود» و «بازنگری مداوم در نیت‌ها» بود. فردی (کد ۱۵) گفت: «تا خودمان را اصلاح نکنیم، نمی‌توانیم جامعه را تغییر دهیم».

«مواجهه اخلاقی با چالش‌های فرهنگی» شامل «مدارا با منتقد»، «رعایت ادب در پاسخ» و «اجتناب از تقابل» بود. فردی (کد ۱۸) مطرح کرد: «سعی می‌کنم در بحث‌ها هرگز به بی‌ادبی پاسخ ندهم».

زیرمقوله «تقویت اخلاق جمعی از طریق معنویت» دربرگیرنده «الگوسازی»، «حلقه‌های معرفت» و «ترویج فرهنگ گفتگو» بود. فردی (کد ۱۹) اظهار داشت: «برگزاری جلسات معرفتی به تقویت اخلاق گروهی کمک کرده است».

در نهایت، «مدیریت تعارض‌های اخلاقی و دینی» نیز با «رجوع به منابع دینی»، «مشورت فقهی» و «توازن بین صلابت و رأفت» مشخص شد. فردی (کد ۱۷) گفت: «تعارض‌های اخلاقی و دینی را همیشه با رجوع به منابع و مشورت حل می‌کنیم».

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که تجربه معنوی زیسته، پابندی اخلاقی فعالان فرهنگی مسلمان را به شکل عمیقی تحت تأثیر قرار می‌دهد و این رابطه از طریق چندین سازوکار روان‌شناختی و اجتماعی شکل می‌گیرد. سه مقوله اصلی شامل «تجربه معنوی زیسته»، «پابندی اخلاقی در عمل» و «پیوند معنویت و اخلاق در بستر فرهنگی» در تحلیل داده‌ها استخراج شد که هر یک ابعاد متعددی را در بر داشتند.

مقوله اول یعنی «تجربه معنوی زیسته» بیانگر این است که ادراک حضور الهی، عبادت و معنویت روزانه، تجربه‌های تحول‌آفرین، پیوند معنویت با طبیعت، رابطه با شخصیت‌های قدسی، شهود و الهام درونی و معنویت در فعالیت فرهنگی به عنوان زیرمقوله‌های اساسی، در شکل‌گیری تجربه‌های معنوی فعالان فرهنگی نقش دارند. این یافته‌ها با نظریات و پژوهش‌های پیشین همخوانی دارد که معنویت را تجربه‌ای چندبعدی می‌دانند و بر اهمیت حضور و اتصال درونی به عالم ماوراء تأکید می‌کنند (Pargament, 1997; Nasr, 2006). حضور در دعا و عبادت‌های مستمر و احساس نزدیکی به خداوند، در این مطالعه مشابه گزارش‌هایی است که در ادبیات معنویت دینی مشاهده می‌شود (Hill et al., 2000). همچنین، تجربه‌های تحول‌آفرین مانند توبه عمیق و مواجهه با سختی‌ها، به عنوان نقطه عطفی در رشد معنوی شناخته شده‌اند (Emmons, 2005).

مقوله دوم، «پابندی اخلاقی در عمل»، بیانگر تعهد عمیق فعالان فرهنگی به ارزش‌های اخلاقی همچون صداقت، عدالت، تعهد، تواضع، وفاداری و شجاعت اخلاقی بود. این موضوع تأکیدی بر نظریه‌های اخلاق فضیلت است که صفات اخلاقی را به عنوان رکن اصلی رفتارهای درست معرفی می‌کنند (Aristotle, ترجمه ۲۰۰۰). همچنین یافته‌های این بخش با مطالعاتی که رابطه میان معنویت و رشد اخلاقی را بررسی کرده‌اند همسوست؛ برای نمونه، King و Boyatzis (۲۰۰۴) نشان داده‌اند که تجربه معنوی می‌تواند محرکی برای ارتقاء رفتارهای اخلاقی باشد. شجاعت اخلاقی و ایستادگی در برابر فساد که در داده‌ها مشاهده شد، تأکید بر نقش معنویت در تقویت مقاومت اخلاقی دارد که این موضوع در مطالعات Worthington و همکاران (۲۰۱۱) نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

مقوله سوم «پیوند معنویت و اخلاق در بستر فرهنگی»، سازوکارهای این ارتباط را به تصویر می‌کشد. الهام‌گیری از معنویت در اخلاق، اصلاح درونی پیش از اصلاح بیرونی، مواجهه اخلاقی با چالش‌های فرهنگی، تقویت اخلاق جمعی و مدیریت تعارض‌های اخلاقی و دینی از محورهای اصلی بودند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تجربه معنوی نه تنها جنبه فردی دارد بلکه در فضای اجتماعی و فرهنگی فعالان نیز بازتاب می‌یابد. این موضوع با دیدگاه‌های اجتماعی معنویت که بر تأثیر متقابل فرد و جامعه تأکید دارند، همخوانی دارد (Creswell, 2013). اصلاح درونی به عنوان پایه‌ای برای اصلاح بیرونی، مطابق با آموزه‌های دینی و روانشناختی است که تأکید می‌کند تغییرات پایدار از درون فرد آغاز می‌شود (Nasr, ۲۰۰۴).

2006). همچنین نحوه مواجهه اخلاقی با چالش‌ها و مدیریت تعارض‌های فرهنگی و دینی، اهمیت مهارت‌های بین‌فردی و رویکردهای متعادل در فعالیت‌های فرهنگی را نمایان می‌سازد که این امر در مطالعات مربوط به اخلاق کاربردی نیز مشاهده شده است (Rest, 1986). نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که فعالان فرهنگی مسلمان با بهره‌گیری از تجربه معنوی خود، توانسته‌اند چارچوبی اخلاقی مستحکم برای عمل در محیط‌های متغیر فرهنگی ایجاد کنند و این امر موجب شده است که پابندی اخلاقی آن‌ها نه تنها فردی بلکه جمعی و ساختاری نیز باشد. همچنین یافته‌ها بر نقش معنویت به عنوان منبع الهام و انرژی برای مقاومت در برابر فشارهای اجتماعی و فرهنگی تأکید دارند که این موضوع در مطالعات مشابه به عنوان یک عامل محافظتی شناخته شده است (Emmons, 2005).

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage Publications.
- Emmons, R. A. (2005). Striving for the sacred: Personal goals, life meaning, and religion. *Journal of Social Issues*, 61(4), 731–745. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00427.x>
- Hill, P. C., Pargament, K. I., Hood, R. W., McCullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2000). Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 30(1), 51–77. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00119>
- King, P. E., & Boyatzis, C. J. (2004). Exploring adolescent spiritual and religious development: Current and future theoretical and empirical perspectives. *Applied Developmental Science*, 8(1), 2–6. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0801_1
- Nasr, S. H. (2006). *Islamic spirituality: Foundations*. Islamic Texts Society.
- Pargament, K. I. (1997). The psychology of religion and spirituality? Yes and no. *International Journal for the Psychology of Religion*, 7(1), 3–16.
- Rest, J. (1986). *Moral development: Advances in research and theory*. Praeger.
- Worthington, E. L., Hook, J. N., Davis, D. E., & McDaniel, M. A. (2011). Religion and spirituality. In S. J. Lopez (Ed.), *The encyclopedia of positive psychology* (pp. 1089–1095). Wiley-Blackwell.